

Kronika

TARP FILOSOFIJOS IR FOTOSOFIJOS: ARVYDO ŠLIOGERIO FILOSOFIJOS FENOMENAS

2014-ųjų rudenį, rugsėjo 12 dieną, Vilniaus universiteto profesoriui emeritui Arvydui Šliogerii sukako 70 metų. Jeigu kalbėtume apie artistą, šiai progai skirtas renginys būtų taktiškai paskirtas „kūrybinės veiklos nemečiui“. Bet filosofijos profesoriui, daugiau nei keturis dešimtmečius paskyrusiam akademinai veiklai, amžius – veikiau kokybės, o ne nusenimo ženklas, ypač kai kalbame apie filosofą, parašiusį daugiau nei 16 fundamentalių filosofijos knygų, iš jų paskutinė – *Pokalbiai apie esmes* (kartu su V. Gustu) – išėjo prieš porą metų. Pikti liežuviai šneka, kad gyvename knygų neskaitymo amžiuje, tačiau ne viena profesoriaus Šliogerio knyga buvo išleista pakartotinai¹, keturios jo knygos išverstos į kitas kalbas². Profesoriaus indėlis į filosofiją buvo įvertintas nacionalinėmis kultūros ir meno bei mokslo premijomis. Tad spalio 27 dieną Vilniaus universitete garbingas profesoriaus

jubiliejus buvo paminėtas mokslinė konferencija „Arvydo Šliogerio filosofijos fenomenas“. Jos metu kolegos analizavo filosofo kūrybą, dalinosi mintimis ir įžvalgomis apie jo filosofinės minties kelią. Dideliam dalyvių džiaugsmui konferencijoje dalyvavo ir pats profesorius su ištikimiausia savo drauge ir bendražyge žmona Zita Šliogeriene.

Konferencijoje buvo perskaityti aštuoni pranešimai, nagrinėjantys ne tik Šliogerio kalbos ar negatyvumo sampratą, bet ir keliantys pačios filosofijos kilmės klausimą. Šį klausimą savo pranešimuose kėlė Naglis Kardelis ir Algis Mickūnas. Kardelis pranešime „Kas yra ir kas nėra filosofija? Filosofijos prigimties samprata Arvydo Šliogerio tekstuose“ tvirtino, jog filosofija nėra filosofijos istorijos nagrinėjimas, bet filosofijos be santykio su filosofijos tradicija taip pat nebūtų. Filosofijos atsiradimui esąs būtinas filosofijos tradicijos apmąstymas, būtinas, tačiau nepakankamas. Filosofijos radimuisi taip pat reikią ir autentiškos patirties. Kardelio manymu, filosofijos kilmė yra susijusi ir su tradicijos apmąstymu, ir su individualia patirtimi. Santykis su tradicija apsaugo nuo filosofinių madų vaikymosi, o autentiška patirtis – nuo nekritiško santykio su pačia tradicija. Kardelio vertinimu, Šliogerio filosofija atitinka šias filosofijos kilmės sąlygas. Aptardamas Šliogerio filosofijos fenomeną, pranešėjas išskyrė tris dalykus, tris

¹ *Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai*. 1990 (tiražas – 6000) ir 2006; *Transcendencijos tyla: pamatiniai filosofijos klausimai*. 1996 (tiražas – 1000) ir 2011.

² *Names of Nihil*. Amsterdam: Rodopi, 2008. Translated by R. Beinartas; Šliogeris A. *The Thing and Art. Two Essays on the Ontotopy of the Work of Art*. Translated from Lithuanian by R. Beinartas. Amsterdam: Rodopi, 2009; Šliogeris A. *The Fate of Philosophy (Critical Bodies)* / Arvydas Šliogeris. Translated by R. Beinartas. New York : Hampton Press, 2011; *Post Scriptum: Aus einem philosophischen Tagebuch*. Translated by K. Berthel. Stuttgart: Athena Verlag, 2001 (2013 – Kinle Edition).

savasties šaltinius, kurie Šliogerio mintį daro esmiškai filosofine mintimi, – tai ištikimybė gimtajai žemei, graikams ir sau pačiam. Būtent šie trys savasties šaltiniai lemia Šliogerio filosofavimo semantinį, o ne tik sintaksinį pobūdį.

Mickūnas savo pranešime „Filosofijos sargyboje be belaisvių“ taip pat pabrėžė Šliogerio filosofijai būdingą ištikimybę graikų mąstymui ir sau pačiam, be kurios filosofija nebūtų filosofija. Mickūnas tvirtino, kad nūdieną yra daug kalbama apie sakinius, apie kalbą, bet ne apie pasaulį. Apie pasaulį remdamasis įvairiausiomis teorijomis kalbą tik mokslas, bet retai kas kalba apie pasaulį taip, kaip jį mato savo akimis, retai, nes filosofų ir filosofijos esą nedaug. Kažkada Atėnuose Sokratas kalbėjo apie pasaulį kaip jį matė, o šiandieną taip kalba Šliogeris. Lygindamas Šliogerį su Sokratu, Mickūnas tvirtino, kad Šliogeris, kaip ir Sokratas, yra konservatyvus mąstytojas, konservatyvus, nes eina iki paskutinio principo ieškodamas tiesos, bet ne tos tiesos, apie kurią jau buvo rašyta, o patikrintos gyvenimu, savo patirtimi tiesos.

Leonidas Donskis savo pranešime „Arvydo Šliogerio iššūkis Lietuvos filosofijai“ pažymėjo, kad Šliogerio filosofijos sampratos neverta svarstyti nei iš istorinės, nei iš analitinės perspektyvos, nes Šliogerio filosofija, filosofinė mintis yra tokia mintis, kuri atlieka veiksmą, o paskui nutrina savo pėdsakus, vadinasi, kuri vengia būti klasifikuojama ir įsprausta į rėmus. Anot Donskio, Šliogerio mintis gali tapti bet kuo – Hegeliu, Nietzsche, Kierkegaardu, Heideggeriu – visgi netapdama egzegeze, bet išlikdama originalia filosofija. Hegelis ar Heideggeris, kad ir kaip paradoksaliai skambėtų, tėra autentiškos paties Šliogerio minties kaukės.

Šią kaukių tematiką aptardama Šliogerio negatyvumo sampratą savo pranešime „Nega-

tyvumas be alternatyvos“ plėtojo ir Rita Šerpytytė. Profesorės manymu, *Niekio varduose* tyrinėdamas negatyvumo problemą Šliogeris grįžta prie Hegelio, interpretuodamas jį ne kaip Parmenido mąstymo tęsėją, bet, veikiau priešingai, kaip negatyvumo mąstytoją. Šliogeris, tvirtindamas, kad neigimas yra Hegelio filosofijos šerdis, daro prielaidą, kad esama ryšio tarp neigimo ir grynosios sąmonės. Apibrėždamas sąmonę kaip kažkokį pamatinį „ne“ (juk sąmonė nėra nei daiktas, nei būtis, nei pasaulis), Šliogeris žmogiškos būties sąmoningumą lokalizuoja niekio pusėje. Niekio įsišaknijimas sąmonėje būtent ir liudija paties niekio neatmetamumą, jo nealternatyvumą. Anot Šerpytytės, Šliogerio pozicijos radikalumą išreiškia tai, kad jis užginčija būtį kaip pirminę metafizinę duotį. Šliogerio filosofijoje niekis, o ne būtis yra pirmoji metafizinė duotis. Šerpytytės manymu, kaip tik tokioje perspektyvoje atsiskleidžia negatyvumo prasmė, todėl ir Hegelis yra traktuojamas ne kaip Parmenido mąstymo tęsėjas, bet kaip toks mąstytojas, kuris yra artimesnis Heideggeriui ar Sartre'ui.

Jūratė Baranova savo pranešime „Arvydas Šliogeris – metafizinės melancholijos riteris“ interpretavo Šliogerio *Melancholijos archipelagus* pažymėdama, kad knyga ženklina naują posūkį filosofo kūryboje, tačiau visgi išaugantį iš jo bendros filosofinės jausenos. Šliogerio fotosofija pratęsiasi jo filosofiją. Minėtoje knygoje vaizdo ir kalbos plotmės viena kitą papildančios. Nuotraukose užfiksuota filosofo ar fotosofo patirtis, bekalbio pasaulio patirtis, yra perteikiama jau nebe pausių kalbos triukšme pavidalu, bet ir tylos, užfiksuotos autentiško fotosofo žvilgsnio. Niekio sūnus, anot Baranovos, *Melancholijos archipelaguose* tampa tylos kūdikiu, tylos, kurią akis fiksuoja geriau nei išreiškia kalba.

Konferencijoje pranešimus skaitė ir du Vilniaus universiteto filosofijos fakulteto doktorantai, tyrinėjantys Šliogerio filosofiją. Virginijus Gustas, siekdamas kontekstualizuoti Šliogerio filosofiją, savo pranešime „Savitas ar reaktyvuotas metafizikos projektas Lietuvoje?“ tvirtino, kad Šliogerio filosofija, įtraukdama Heideggerio pateiktą metafizikos kritiką, yra savitas metafizikos projektas, lygintinas su prancūzų filosofo Quentino Meillassoux metafiziniu projektu. Gustas pažymėjo, kad ir Šliogerio, ir Meillassoux filosofijoje yra siekiama apmąstyti pačius daiktus. Justas Kučinskas savo pranešime „Pusiausvyros siekis Arvydo Šliogerio filosofijoje“ aptarė Šliogerio minties raidą nuo ankstyvųjų iki vėlyvųjų veikalų, išskirdamas du jos etapus – ankstyvąjį ir vėlyvąjį – bei pabrėždamas, kad jiems abiem yra būdingas tas pats pusiausvyros siekis, pusiausvyros tarp žmogiškojo ir daiktiškojo pasaulio, tarp kalbos ir bekalbiškumo.

Konferencijoje taip pat dalyvavo Helsinkio universiteto profesorius Olli Loukola. Jis skaitė pranešimą „Arvydo Šliogerio filosofija suomių analitinės filosofijos perspektyvoje, arba kaip skaityti kitokios tradicijos filosofą“ (*Philosophy from a Finnish Analytic Philosophy Perspective or How to Read a Philosopher from Another Tradition*). Prisiminus Leonido Donskio tvirtinimą, kad Šliogerio filosofijos neverta svarstyti nei iš analitinės, nei iš istorinės perspektyvos, visgi norisi paklausti, ar tikrai toks bandymas yra visiškai nevaisingas? Juk Loukola pranešimas liudija, kad Šliogerio filosofija

gali būti ne tik įdomi, bet ir įkvepianti apmąstymams ir analitinės mokyklos atstovą, o tai, be abejo, jau veda link dialogo tarp iš esmės labai skirtingų kontinentinės ir analitinės filosofijos tradicijų.

Šią proginę konferenciją baigė neformalus „Arvydo Šliogerio galaktikos“ vakaras, surengtas planetariume. Jame buvo skaitoma filosofo kūryba, demonstruojamos jo darytos fotografijos bei pasisakymai, užfiksuoti vaizdo įrašuose. Šliogerio draugai, bendražygiai ir kolegos sakė kalbas ir dalijosi prisiminimais. Literatūros profesorė Viktorija Daujotytė pasidžiaugė turėjusi galimybę pasimokyti kalbos iš savo bendraamžio Arvydo Šliogerio, to linkėjo ir jaunesniems. Pažintimi ir draugyste su Šliogeriu bei jo filosofija džiaugėsi ir fotomenininkas Algimantas Kunčius, Šliogerio tekstų redaktorė Giedrė Kadžiulytė, profesoriaus veikalų į anglų kalbą vertėjas Robertas Beinartas bei kiti filosofo bendražygiai.

Aptarus konferenciją „Arvydo Šliogerio filosofijos fenomenas“, dar norisi pridurti kelis žodžius, kodėl ši konferencija yra svarbus įvykis Lietuvos filosofijos padangėje. Šliogeris yra išskirtinė lietuvių filosofijos figūra, tokia išskirtinė, kad jei tikėsime Naglio Kardelio žodžiais, kada nors apie Lietuvos filosofiją bus rašoma kaip filosofiją iki Šliogerio ir po Šliogerio, todėl telieka pasidžiaugti, kad ši konferencija buvo surengta. Pasidžiaugti reikia ir konferenciją aplankiusiu nemažu klausytojų skaičiumi, liudijančiu, kad Šliogerio filosofija yra domimasi ne tik siauroje kolegų aplinkoje, bet ir anapus akademinio pasaulio ribų.

Vijolė Valinskaitė
Vilniaus universitetas